

rinde yer alan bazı kısımları kırık, mermerden yapılmış orijinal çeşme; üzerinde tuğra ile "Hamidiye Çeşmesi" yazısı ve 1318 (1900) tarihi yer almaktadır. 16. Kasımpaşa'daki nişan taşları gibi sütun şeklinde olan ve üzerinde "Hamidiye Çeşmesi" yazısı ile 1306 (1889) tarihi bulunan çeşme (Hamidiye suyunun daha sonra bağlandığı anlaşılmaktadır). 17. Arap Camii'nin şadırvanı (veya çeşmeler; hangisi olduğu kesin belli değildir). 18. Darphâne'nin bahçesindeki font Hamidiye Çeşmesi (+). 19. Darphâne'nin arkasında bulunan yeniden yapılmış beton çeşme (+). 20. Dikilitaş'ta Dikilitaş caddesinin köşesinde Hoca Çeşmesi denilen, mermer plakalarla kaplı yeniden yapılmış çeşme (+). 21. Dikilitaş'ta Hara sokağının başında yeniden yapılmış, mermer plakalarla kaplı çeşme (+). 22. Dikilitaş'ta Emirhan sokağında bulunan yeniden yapılmış (ayna taşı eski), mermer plakalarla kaplı çeşme (+). 23. Beşiktaş Balmumcu'da Ertuğrul Sitesi'ndeki 1306 (1889) tarihli dört yüzlü meydan çeşmesi (Hamidiye suyu şebekesinin yapılışı sırasında bağlanmıştıdır) (+). 24. Ortaköy Camii'nin yanındaki font Hamidiye Çeşmesi (halen sağlam durumdadır) (+). 25. Çırağan Sarayı'nın karşısında Yıldız Parkı'nın girişindeki çeşme (yalnız teknesine rastlanmıştır). 26. Yıldız Çini Fabrikası civarında itfaiyeye yakın bir yerde bulunan dört yüzlü meydan çeşmesi (Hamidiye suyu sonradan bağlanmıştır). 27. Çırağan'da Yahyâ Efendi çıkması üzerindeki 1321 (1903) tarihli mermer çeşme. 28. Yahyâ Efendi Dergâhı'ndaki 1324 (1906) tarihli mermer çeşme. 29. Yıldız Camii'nin bahçesinde üzerinde 1258 (1842), 1293 (1876) ve 1318 (1900) tarihli levhalar bulunan font çeşme. 30. Eğriçinar sokağı ile Âsâriye caddesinin kesiştiği yerdeki mermer çeşme; üzerinde tuğra ile "Hamidiye Çeşmesi" yazısı ve 1318 (1900) tarihi yer almaktadır. 31. Yıldız Posta caddesiyle Yıldız cad-

Askerî
Müze'deki
dökme demir
Hamidiye
Çeşmesi -
Harbiye /
İstanbul

desinin kesiştiği yerde bulunan nisbeten az hasar görmüş mermer çeşme; üzerinde tuğra ile "Hamidiye Çeşmesi" yazısı ve 1318 (1900) tarihi görülür (+). 32. Abbas Ağa Parkı'nın alt başında Şehid Kâzım sokağı ile Selâmlık caddesinin kesiştiği yerdeki mermer çeşme; üzerinde tuğra ile "Hamidiye Çeşmesi" yazısı ve 1318 (1900) tarihi bulunmaktadır (+). 33. Yıldız Sarayı'nın Barbaros bulvarı tarafındaki girişinin karşısında yer alan üç musluklu çeşme; üzerinde tuğra ile "el-Gâzî", "Hamidiye Çeşmesi" yazıları, besmele ve, "ve sekâhüm rabbühüm şarâben tahûren" ibaresi yer almaktadır; saraydaki diğer çeşmelerde olduğu gibi tarihi yoktur. 34. Orhâniye Kışlası'nın avlusundaki meydan çeşmesi; dört yüzünde Osmanlı arması ile II. Abdülhamid'in tuğrası, yalnız bir yüzünde de besmele vardır. 35. Şeyh Zâfir Türbesi yanındaki Raimondo d'Aranco'nun eseri olan çeşme (sağlam durumdadır).

BİBLİYOGRAFYA :

Nâzım, *İstanbul Vilâyeti Şehremânetine Evkaftan Devrolunan Sular*, İstanbul 1925, s. 52-55; Sadi Nazım Nirven, *İstanbul Sular*, İstanbul 1946, s. 206-208; Kâzım Çeçen, *İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*, İstanbul 1984, s. 143-145; a.mlf., *Taksim ve Hamidiye Sular*, İstanbul 1992, s. 167-191; a.mlf., "Hamidiye Suyu Tesisleri", *DBİst.A*, III, 544-545; "Kâğıthane Menba Suları Manzaraları", *SF*, 13 Haziran 1318/26 Haziran 1902, s. 583; Besim Ömer Paşa, "Kâğıthane Suları ve Hamidiye Çeşmeleri", *Neusâl-i Âfiyet*, III, İstanbul 1320, s. 1-28; İstanbul Büyükşehir Belediyesi Su Kanalizasyon İdaresi (İSKİ) Vakıf Suları Arşivi'nde İsmail Remzi'nin çizdiği üç plan ile diğer planlar.

KÂZİM ÇEÇEN

HAMİDİZÂDE MUSTAFA EFENDİ

(bk. MUSTAFA EFENDİ, Hamîdizâde).

HAMİDOĞULLARI

XIII. yüzyılın sonlarına doğru
Isparta, Burdur
ve Eğridir yöresinde kurulan
Türkmen beyliği.

Beyliğin adı, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın hizmetine girmek üzere aşiretiyle birlikte Kuzey Suriye'yi terk ederek Anadolu'ya geldiği, uzun süre sultanın çocuklarına ve askerlerine silâh tâlimi yaptırdığı, Alâeddin'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu II. Gıyâseddin Keyhusrev tarafından başarılı hizmetleri sebebiyle mükâfatlandırılarak 638'de (1240) Isparta ve Burdur yöresine uç kumandanı olduğu rivayet edilen Hamîd Bey'den gelir.

Hamîd Bey, ilk defa 1291 yılında Moğol zulmüne karşı uçlarda başlayan Türkmen ayaklanmaları sırasında Isparta ve Burdur yöresinde kendine bağlı Türkmenler ile birlikte harekete geçerek merkezî yönetime isyan etti ve Isparta merkez olmak üzere bağımsız bir beylik kurmaya çalıştı. Fakat Selçuklu Sultanı II. Mesud, Karamanlılar'ın başı çektiği bu Türkmen ayaklanmalarını önleyemeyince İlhanlı Hükümdarı Geyhatu Han'dan yardım istedi. Bunun üzerine büyük bir ordu ile Anadolu'ya gelen Geyhatu önce Karaman topraklarında, ardından Eşrefoğulları bölgesinde Beyşehir ve yöresiyle Eğridir, Isparta ve kısmen de Burdur'da tahribat ve katliamda bulundu. Hamîd Bey, bu Moğol saldırısından kurtulabilmek için Davras dağlarını sarp kısımlarına çekilmek zorunda kaldı. İlhanlı Hükümdarı Gâzân Han'ın Selçuklu Sultanı II. Mesud'u azletmesi sebebiyle (1296) doğan otorite boşluğundan faydalanan Hamîd Bey, muhtemelen 1297 yılında müstahkem bir yer olan Uluborlu'yu hükümet merkezi yaptı ve Isparta, Burdur, Eğridir, Ağros (günümüzde Atabey), Gönen, Barla, KeçiBORLU yöresinde Hamîdoğulları Beyliği'ni kurarak bağımsızlığını ilân etti. Beyliğin adı bazı çağdaş kaynaklarda, sonradan Osmanlı hâkimiyeti dönemine bir sancak adı olarak intikal eden Hamîd-ili şeklinde de geçer.

Beyliğin sınırlarını Yalvaç, Şarkıkaraağaç, Avşar, Sütçüler, İncirli ve Ağlasun gibi yerleşim merkezlerini içine alacak derece genişleten Hamîd Bey, ailenin en yaşlı üyesi olarak eski Türk geleneğine uygun bir şekilde hükümet merkezi Uluborlu'da "ulu bey" sıfatıyla hüküm sürdü. Onun 702 (1302-1303) yılında hayatta ol-

Yazarlar
sokağındaki
Hamidiye
Çeşmesi -
Esentepe /
İstanbul

duğu ve Uluborlu'da yaşadığı, Genceli köyünde (günümüzde Senirkent ilçesi sınırları içinde) kurulmuş olan Koyungözü Baba Zâviyesi'ne ait 702 tarihli bir vakfiyeden anlaşılmaktadır. Bu vakfiyede kendisinden "es-Sultânü'l-a'zam ve pâdişâhü'l-muazzam sultân-ı selâtînü'l-Arab ve'l-Acem es-Sultân Hamîd" şeklinde ve Anadolu Selçuklu sultanlarına mahsus unvanlarla bahsedildiği görülmektedir. Anadolu'da İlhanlı hâkimiyetinin ve korkusunun yoğun olarak yaşandığı bu dönemde Hamîd Bey de bağımsızlığını ilân etmiş olmasına rağmen 699 (1299-1300) yılında hükümet merkezi Uluborlu başta olmak üzere Eğridir ve Burdur'da Gâzân Han adına sikke kestirmek zorunda kalmıştı. Hamîd Bey'in ayrıca aynı tarihte ve aynı merkezlerde, hiçbir Anadolu beyinin cesaret edemediği bir davranışla Selçuklu Devleti'ni metbû tanıdığını gösterecek şekilde III. Alâeddin Keykubad adına sikke kestirdiği dikkati çekmektedir. Onun kestirdiği bu sikkelerin önemli bir özelliği de o zamana kadar İslâmî sikkelerde görülmeyen "humiyet ani'l-âfât" (Allah âfattan korusun) ibaresinin bulunmasıdır. Bu ibare, Anadolu'da istilâci olarak bulunan ve halka büyük zulümler yapan Moğollar için kullanılmış olmalıdır. Hamîd Bey ayrıca 700 (1300-1301) yılında, Hemedan'da sürgünde iken Gâzân Han tarafından ikinci defa Selçuklu sultanlığına getirilen II. Mesud adına da Uluborlu'da sikke kestirmişti.

Hamîd Bey'in ölümünün ardından, onun sağlığında eski Türk devlet geleneğine uygun biçimde merkezi Gönen olmak üzere Keçiborlu, Avşar, Atabey ve Şarkıkaraağaç hattında hüküm süren oğlu İlyas beyliğin idaresini ele aldı. İlyas Bey'in babasının ölümünden sonra beyliğin başına geçerek Uluborlu'da hüküm sürdüğü, yine aynı dönemde Keçiborlu'da yaşayan, ilim ve tarikat erbabı olduğu anlaşılan Şeyh Şikem'e bağlı olduğu emlak ve araziyle ilgili olarak düzenlenen bir vakfiyeden anlaşılmaktadır. İlyas Bey'in ardından beyliğin idaresi büyük oğlu Feleküddin Dündar Bey'e geçti. Daha dedesi Hamîd Bey'in sağlığında geniş yetkilerle Eğridir-Burdur hattının emiri olarak tayin edilen Dündar Bey'in Burdur'da hüküm sürdüğü, şehre hâkim bir mevkide yaptırmış olduğu ulucaminin 700 (1300-1301) tarihli kitâbesiyle de doğrulanmaktadır. Bu kitâbede Dündar Bey'in, Selçuklular döneminde orduların başkumandanına verilen "melikü'l-ümerâ" unvanını kullandığı görülmektedir. Kendi adıyla anılan

medresenin 701 (1301-1302) tarihli kitâbesinde ise melikü'l-ümerâ unvanının yanı sıra yine Selçuklular'da ordu kumandanlarına ve buldukları bölge veya vilâyetlerde asayiş sağlayan vali ve kumandanlara verilen "ispehsâlâr" unvanı da geçmektedir.

İdareyi ele aldıktan bir müddet sonra hükümet merkezini bir zamanlar Selçuklu sultanlarının sayfiye yeri olarak kullandıkları Eğridir'e nakleden Dündar Bey, Konya ile Antalya arasındaki ticarî ve askerî yolları denetleyecek bir konuma geldiği gibi şehre de kendi adına nispetle Felekâbâd adını verdi. Hükümet merkezinin Eğridir'e nakli muhtemelen 1307 yılına veya biraz öncesine rastlamaktadır. Çünkü bu tarihe kadar kestirilen sikkelerde şehrin adı Eğridir olarak geçerken 707 (1307-1308) yılında Dündar Bey tarafından İlhanlı Hükümdarı Olcaytu Han adına kestirilen sikkelerde ilk defa Felekâbâd adı görülmektedir. Devrin kaynaklarında, Konya ile Antalya arasında Hamîdoğlu Türkmenleri'nin yaşadığı ve bunların melikleri tarafından inşa edilen şehrin de Feleküddin veya Felekâbâr diye anıldığı kaydedilmiştir.

Beyliğin sınırlarını bir taraftan Denizli ve Germiyan topraklarına, diğer taraftan Antalya'ya doğru genişletmeye başlayan Dündar Bey kısa sürede Âsıkaraağaç, İrle (Yeşilova) ve Tefenni'yi ele geçirdi. 1312'de Gölhisar ve Korkuteli'ni zapt ederek Antalya kapılarına dayandı. Ancak Anadolu'ya gönderilen ve Temmuz 1314'te Erzincan ve Sivas arasındaki Karanbük mevkiinde ordugâhını kuran Emir Çoban'ın gazabından korkarak İlhanlı Devleti'ne bağlılığını arzetmek üzere onun huzuruna gelen Türk beyleri arasında o da yer aldı. Ardından Emir Çoban'ın Anadolu'dan ayrılması, Olcaytu Han'ın da Aralık 1316'da âniden ölmesiyle İlhanlı taht merkezinde çıkan iktidar mücadelelerinden faydalanarak yeniden fetihlere başladı. Antalya'yı ele geçirip idaresini kardeşi Yunus Bey'e verdi. Böylece Teke-ili denilen bu bölgede Tekeoğulları Beyliği'nin temelleri atılmış oldu. Ayrıca onun eski hükümet merkezi Uluborlu'da hüküm süren Ferhad Bey adlı bir kardeşi daha olduğu bilinmektedir. Antalya'yı ele geçirdikten sonra daha da güçlenen Dündar Bey İlhanlı otoritesini tanımayarak istiklâlini ilân etti ve sultan unvanını kullanmaya başladı. 1321'de Felekâbâd'da kestirdiği sikkelere artık İlhanlı Hükümdarı Ebû Said Bahadır Han'ın adını koydurmamıştır. Fakat bir süre sonra İlhan-

lılar'ın Anadolu genel valisi Demirtaş Noyan'ın baskısı karşısında Felakâbâd'ı terk ederek Isparta-Burdur yolu ile Antalya'ya kadar kaçmış, Antalya'nın idaresini elinde bulunduran kardeşi Yunus Bey'in oğlu Mahmud Bey tarafından Demirtaş'a teslim edilerek öldürülmüştür (1326).

Dündar Bey öldürüldüğünde geride bıraktığı çocuklarından Çelebi Mehmed Bey Gölhisar'da hüküm sürmekte, Mübârizüddin İshak Bey ise babasının sağlığında gittiği Mısır'da bulunmaktaydı. Bu arada bir köşede saklanan ve Demirtaş'ın Mısır'a kaçmasından sonra ortaya çıkarak Hamîdoğulları Beyliği'ni yeniden ihya ettiği belirtilen Bedreddin Hızır Bey ise zannedildiği gibi Dündar Bey'in oğlu değildir. Bizzat Hızır Bey'in ricası üzerine Muslihuddin Mustafa b. Muhammed'in Mülk, İhlâs ve Yâsin sûrelerine dair yazmış olduğu tefsir risâlelerinin girişinde verilen bilgiye göre Hızır Bey Dündar Bey'in torunudur. Yine bu risâlelerden anlaşıldığına göre adaletli, dindar ve faziletli bir insan olan Hızır Bey, Mısır'da bulunan babası Mübârizüddin İshak Bey adına beyliğin idaresini ele aldı. Kısa süren bu ilk idaresi sırasında Demirtaş'ın ortadan kaldırdığı Eşrefoğulları Beyliği'ne ait Beyşehir, Seydişehir, Akşehir ve Doğanhisar'ı ele geçirerek Hamîd beyliğinin sınırlarını genişletti. Öte yandan İshak Bey, İlhanlı Hükümdarı Ebû Said Bahadır Han'ın gazabından korkarak Mısır'a kaçan Demirtaş'tan, katlettiği babası Feleküddin Dündar Bey'in kanını Memlûk Sultanı el-Melikü'n-Nâsir Muhammed b. Kalavun'un huzurunda dava etmiş, el-Melikü'n-Nâsir İshak Bey'i haklı bulmuş ve onu Karamanoğlu Bedreddin İbrâhim Bey'e yazdığı mektupla Anadolu'ya geri gönderirken Demirtaş'ı Ağustos 1328'de öldürtmüştür. Aynı yıl içinde Eğridir'e ulaşan Mübârizüddin İshak Bey, kendi yokluğunda beyliği yöneten oğlu Hızır Bey'den idareyi devraldı. 733'te (1332-33) Anadolu'yu ziyaret eden İbn Battûta, Burdur ve Isparta'ya uğradıktan sonra gittiği Eğridir'de Hızır Bey Camii'nin karşısındaki Dündar Bey Medresesi'nde kaldığını belirtmiş ve Anadolu'nun ileri gelen hükümdarlarından biri olan Eğridir Sultanı Ebû İshak Bey'in ramazan ayı boyunca kendisini misafir ettiğini kaydetmiştir (*Seyahatnâme*, I, 315). İbn Battûta İshak Bey'in iyi huylu ve dindar bir kimse olduğunu belirtir ve onun her gün ikindi namazında Hızır Bey Camii'ne gidip namazı kıldıktan sonra hâfızların okuduğu Feth, Mülk ve Amme sûrelerini dinlediğini ya-

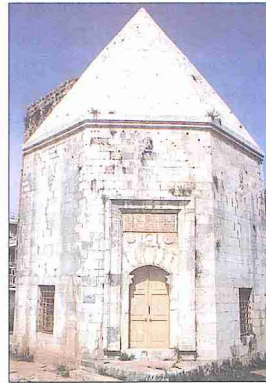
zar. Eğridir'den sonra İshak Bey'in kardeşi Çelebi Mehmed Bey'in hüküm sürdüğü Gölhisar'a geçtiğini bildiren İbn Battûta, gölün ortasında yükselen bir tepede kurulmuş olan bu beldenin ele geçirilmesi zor bir kale görüntüsünde olduğunu söyler. İbn Battûta'nın verdiği bilgilerden, İshak Bey'in de babası Dünder Bey gibi sultan unvanını kullandığı ve kendisi ulu bey olarak Eğridir'de bulunurken kardeşi Mehmed Bey'in Gölhisar'da, oğlu Hızır Bey'in ise Uluborlu'da hüküm sürdüğünü anlaşılmaktadır. Kaynaklarda, Mübârizüddin İshak Bey'in vasiyeti üzerine 736'da (1335-36) Eğridir'e çok yakın olan Yazla mevkiinde "hankah" adı verilen tek kubbeli, ortası havuzlu büyük bir yapı inşa edildiği bildirilmektedir. Günümüzde hiçbir izi kalmayan ve yerine askerî kışla ve eğitim tesisleri yapılan hankahın kitabesi İshak Bey'in 1335'ten önce öldüğünü göstermektedir.

Bazı tarihçiler, İshak Bey'in ölümünden sonra beyliğin başına Gölhisar emiri olan kardeşi Çelebi Mehmed Bey'in oğlu Muzafferüddin Mustafa Bey'in geçtiğini ileri sürmüşlerdir. Fakat Mustafa Bey'in Burdur'da 745 (1344-45) yılında yaptırdığı Muzafferîyye Medresesi'nin kitabesindeki, "Emere bi-imâreti hâzihi'l-medîneti'l-Muzafferîyyeti el-emîrû'l-muazzam muzafferü'd-dünyâ ve'd-dîn Mustafa b. Muhammed" ibaresinden onun Burdur şehrinin emiri olarak hüküm sürdüğü anlaşılmaktadır. Esasen İshak Bey'in oğlu Hızır Bey halen sağ olup Uluborlu'da hüküm sürmekte iken amcasının oğlu Mustafa'nın beyliğin başına geçmesi pek mümkün görünmemektedir.

Hızır Bey ikinci defa ulu bey olarak Eğridir'de idareyi ele aldığı anda amcazadesi Mustafa Bey'in de eski Türk devlet töresine göre Burdur yöresinde hüküm sürdüğü düşünülebilir. Bu dönemde daha çok imar faaliyetlerine önem veren Hızır Bey, Isparta'nın Keçeci mahallesinde kendi adıyla anılan Hızır Bey Camii'nin yanı sıra aynı semtte bir hamam ve bir de medrese yaptırmıştır. Hızır Bey bundan sonra ömrünün geri kalan kısmını ilmi ve dini faaliyetlerle geçirmiş, beyliğin idaresini, Eğridir'in Yazla mevkiinde bulunan Baba Sultan Türbesi'nin 759 (1358) tarihli kitabesine göre amcazadesi Mustafa Bey'in oğlu Hüsâmeddin İlyas Bey'e bırakmıştır. Eğridirli Şeyh Mehmed Çelebi'nin *Menâkıb-ı Burhâneddin Eğridirî* adlı eserinde verdiği bilgiye göre Hızır Bey 765'te (1364) hacca gitmiştir. Öte yandan Antalya'nın 1361'de Kıbrıs kralı ta-

rafından zaptı üzerine İlyas Bey Teke Beyi Mehmed Bey'e yardımında bulundu. Ancak 13 Nisan 1362'de Antalya üzerine yürüyen Mehmed ve İlyas beyler, Jacques de Noyes'in savunduğu şehri bütün gayretlerine rağmen geri alamadılar. Bunun ardından Memlük sultanının teşvikiyle Anadolu beylerinden oluşturulan ittifaka katılan İlyas Bey, Şubat 1367'de Karamanoğlu Alâeddin Bey ile birlikte harekete geçti. Konya'da toplanan 40.000 kişilik bir ordu Kıbrıs kralının himayesindeki Gorigos (bugünkü Silifke ile Erdemli arasında bir yerleşim merkezi) üzerine yürüdü. Ordunun bir kısmını Hüsâmeddin İlyas ve Aydınolu İshâ Bey'in idaresinde Gorigos'a gönderen Alâeddin Bey, geri kalan bölümü ile Silifke'yi zaptettikten sonra çarpışmaların en şiddetli anında Gorigos Kalesi önüne geldi. Birleşik Anadolu ordusu karşısında zorlanan kale kumandanı Robert de Lusignan, Kıbrıs Kralı Pierre I. Lusignan'dan yardım istedi. Kral, kardeşi Jean de Lusignan kumandasında Avrupa'nın en ünlü şövalyelerinin de katıldığı altı kadirga ile birlikte önemli bir takviye kuvveti yolladı. 28 Şubat 1367'de Gorigos sahiline gelen bu kuvvetler, başta Hamidoğlu İlyas Bey'in okçu kuvvetleri olmak üzere Alâeddin Bey kumandasındaki güçlerin büyük gayretine rağmen karaya çıkmayı başardılar. O zamana kadar Kıbrıs ve Haçlı kuvvetlerine ağır zayıat verdiren Alâeddin Bey, Kahire'den gelen Memlük Emiri Yelboğa'nın öldürüldüğü haberini alınca Gorigos kuşatmasına son vererek Toros dağına çekildi ve savaşa devam etmenin gereksiz olduğu kanaatine varan diğer Anadolu beyleriyle birlikte geri döndü (Mart 1367).

Bu tarihten sonra Hüsâmeddin İlyas Bey Karamanoğulları ile şiddetli bir mücadeleye girişti. Bilhassa Akşehir ve yöresi bu çarpışmalar sırasında sık sık el değiştirdi. Gorigos seferinden sonra Karamanoğlu Alâeddin Bey, kendi adına hut-

Zircirkıran
Mehmed
Bey'in
türbesi –
Antalya

be okutup Felekâbâd'da sikke kestiren Hüsâmeddin İlyas Bey'i cezalandırmak üzere büyük bir ordu ile Felekâbâd üzerine yürümüş ve şehri ele geçirerek tahrip etmişti. Hüsâmeddin İlyas Bey ise şehri savunamayacağını anlayınca az sayıda adamı ile birlikte kaçarak Germiyanoğlu Süleyman Şah'a sığınmıştı. İki yıla yakın bir süreden sonra Hüsâmeddin İlyas Bey, Germiyanoğlu Süleyman ve Osmanlı Sultanı I. Murad'dan aldığı yardımla başta Felekâbâd olmak üzere bütün Hamid ülkesini tekrar ele geçirdi.

Hüsâmeddin İlyas Bey'in ölümünden sonra yerine oğlu Kemâleddin Hüseyin Bey geçti. Hüseyin Bey, I. Murad'a Rumeli'de yaptığı fetihler dolayısıyla gönderdiği bir ahidnâme ile daha önce yazmış olduğu iki mektubunun cevapsız kalmasından duyduğu üzüntüyü dile getirerek iki yıldan beri Osmanlı padişahına bağlı olduğunu ve topraklarına saldırılarını sürdüren Karamanoğulları'na karşı onun himayesini ve yardımını istediğini belirtti. I. Murad, ahidnâmeye Dimetoka'dan Muharrem 778'de (Mayıs-Haziran 1376) gönderdiği cevapta kendisinin sadakatinden şüphe etmediğini bildirmiş ve hil'at göndererek onu taltif etmiştir. Kemâleddin Hüseyin Bey ile I. Murad arasında cereyan eden bu mektuplaşmalardan, 776'da (1375) Hüseyin Bey'in Karamanlı saldırılarına karşı yardım için Osmanlılar'a başvurduğu ve babası Hüsâmeddin İlyas Bey'in de bu tarihten önce öldüğü anlaşılmaktadır. Hüseyin Bey'in bir müddet sonra da Niş Kalesi'ni fetheden (779/1377) I. Murad'a yine Farsça bir tebriknâme gönderdiği görülmektedir. Ayrıca onun I. Murad'ın oğlu Bayezid'in düğününe elçiler ve hediyeler yolladığı, düğün sonrası I. Murad'ın elçiyle bir görüşmede bulunarak Karamanlılar'ın Hamid-ili topraklarına yaptığı saldırıların önlenmesi isteniyorsa Karaman sınırındaki bazı kalelerin kendisine satılması gerektiğini söylediği bilinmektedir. Germiyanoğlu Süleyman Bey'in kızının çeyizi olarak verdiği Kütahya, Emet, Simav ve Tavşanlı'yı görmek üzere bölgeye giden I. Murad'ın bu hareketinden endişe eden Hamidoğlu Hüseyin Bey bir elçi göndererek ahidinden vazgeçmediğini ve I. Murad'ın teklifine uyarak istenilen yerleri satmaya hazır olduğunu bildirdi. Böylece 783'te (1381-82) şer'î hükümlere göre düzenlenen satış işlemlerinden sonra Hüseyin Bey idaresindeki Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Yalvaç ve Karaağaç beldeleri 80.000 altın karşılığında Osmanlılar'a satıldı. Ancak

bu beldeler Karamanlılar ile Osmanlılar arasında uzun süren sürtüşmelere yol açtı. Nitekim I. Murad 788'de (1386) Karamanlılar üzerine bu yüzden bir sefer yapmak zorunda kalmış ve bu seferden dönüşünde Hamidoğulları'nın hükümet merkezi olan Eğridir'i ele geçirmişti. Osmanlı himayesini kabul eden Hüseyin Bey'in ise Isparta merkez olmak üzere Uluborlu, Keçiborlu, Burdur ve Göllhisar yöresinde hüküm sürmesine müsaade edilmiştir.

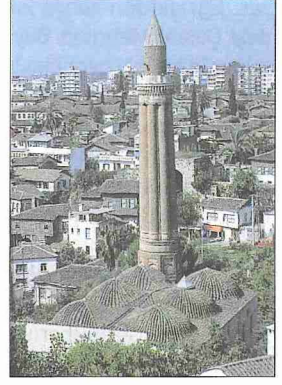
Osmanlılar'ın Balkanlar'daki geleceğini tayin eden 1389'daki Kosova Savaşı'na diğer Anadolu beyleri gibi Hamidoğulları da katıldı. Hüseyin Bey, oğlu Mustafa Çelebi idaresinde 2000 kişilik bir okçu birliği gönderdi ve bunlar savaşta önemli rol oynadılar. Daha sonra Osmanlı tahtına çıkan Yıldırım Bayezid Anadolu birliğini sağlamak üzere giriştiği harekât neticesinde Aydın, Saruhan, Menteşe ve Germiyan beyliklerini ele geçirdi; ardından da Karamanoğlu Alâeddin Bey'in Hamid-ili topraklarına saldırması ve Hamid halkının da şikâyetleri üzerine yeniden sefere çıkarak 1390-1391'de onun üzerine yürüdü. Osmanlı kaynaklarında bu sefer sırasında Hamidoğulları'na ait toprakların tamamının ele geçirildiği ve idaresinin de I. Bayezid'in oğlu İshâ Çelebi'ye verildiği kayıtlıdır. Hamidoğlu Hüseyin Bey'in âkubeti hakkında kaynakların bir kısmında bilgi verilmemiş, bazılarında ise onun bu sefer sırasında 1391 yılında öldüğü ve oğlu Mustafa Çelebi'nin Yıldırım Bayezid'in hizmetine girdiği kaydedilmiştir.

Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra Hamidoğulları'nın toprakları Hamid-ili (Hamid sancağı) adıyla anılan idarî bir bölge haline getirilip Anadolu beylerbeyliğine bağlandı. XV. yüzyılın ikinci yarısında bu idarî bölge İrle, Burdur, Uluborlu, Gönen, Isparta, Eğridir, Barla, Yalvaç kazalarından oluşuyor; ayrıca Karaağaç, Göllhisar, Keçiborlu, Avşar, Anamas, Yıva (Bavlu) Kartas, Agros, Ağlasun, Arvalu-Kübyan ve Yalvaç Karaağacı adlı nahiyeler bulunuyordu. Bu durum muhtemelen Hamidoğulları döneminin sonlarındaki sınırları göstermektedir.

Teşkilât, İktisadî Hayat ve Kültürel Yapı. Hamidoğulları beylerinin devlet anlayışı, Anadolu Selçukluları'ndan miras kalan eski Türk devlet töresine dayanmaktadır. Devlet ailenin ortak mülkü olarak kabul edilmiş, Hamid Bey hem beyliğin kurucusu hem de ailenin en yaşlı üyesi olarak ulu bey sıfatı ile hükümet merkezi Uluborlu'da hüküm sürmüştür. Koyun-

gözü Baba vakfiyesinde Hamid Bey'in Selçuklu sultanlarına mahsus olan "es-sultânü'l-a'zam" unvanını kullandığı görülmektedir. Feleküddin Dündar Bey'in ise dedesi Hamid Bey'in sağlığında Burdur'da hüküm sürdüğü ve bu şehirde 700 (1300-1301) yılında yaptırdığı ulucaminin kitâbesine göre yine Selçuklu başkumandanlarına mahsus "melikü'l-ümerâ" unvanını aldığı tesbit edilmiştir. Dündar Bey ayrıca diğer Anadolu beyliklerinde görülen "el-emîrû'l-kebir" ve Selçuklu ordu kumandanları ile bölge veya vilâyetlerde asayîşi sağlayan kumandanlara mahsus olan "ispehsâlâr" unvanlarını da kullanmıştır. Hamid beyleri, Anadolu Selçukluları'nın son sultanları III. Alâeddin Keykubad ile II. Gıyâseddin Mesud adına sikke kestirip hutbe okutmuşlardır. Fakat Selçuklu Devleti yıkılınca Anadolu'ya hâkim olan Moğol hükümdarları adına sikke kestirmek zorunda kalmışlardır. Antalya'yı fethettikten sonra sultan unvanını alarak bağımsızlığını ilân eden Feleküddin Dündar Bey'in ise 721'de (1321) Felekâbâd'da kestirdiği gümüş sikkelere İlhanlı Hükümdarı Ebû Said Bahadır Han'ın adını koydurmadığı görülmektedir. Hüsâmeddin İlyas Bey'in de 1350'li yıllarda "Hüsâmi" ibaresi bulunan sikkeler kestirdiği tesbit edilmiştir. Burdur'daki ulucaminin cümle kapısının sol kanadında ve caminin batı yönündeki giriş kapısının sağ kanadında Dündar Bey'e ait tuğralar yer almaktadır. Hamidoğulları beylerinin hemen hepsi hükümdarlık alâmetlerinden olan unvanların yanı sıra lakaplar da almışlardır. Bu beyliğe ait kitâbe ve vesikalarda Dündar Bey Feleküddin, onun oğlu İshak Bey Mübârizüddin ve Necmeddin, yine Dündar Bey'in oğlu ve Göllhisar emîri olan Mehmed Bey'in Burdur'da hüküm sürmüş olan oğlu Mustafa Bey'in Muzafferüddin, Eğridir'de hüküm süren Mustafa Bey'in oğlu İlyas Bey'in Hüsâmeddin, İshak Bey'in oğlu Hızır Bey'in de Bedredin lakaplarını kullandıkları görülmektedir. Bazı şehir ve kalelerini Osmanlılar'a satan son Hamid beyi Hüseyin Bey Kemâleddin lakabıyla anılıyordu. İbn Battûta, Hamid beylerinin kendilerine mahsus saray geleneklerinin olduğuna da işaret etmiştir. Kendisine bir kat elbise ve güzel bir at hediye edildiğini kaydeden İbn Battûta'nın ifadeleri İshak Bey'in sarayında câmedar ve emîrâhurun bulunduğunu düşündürmektedir. Hüseyin Bey döneminde, Niş Kalesi'nin fethi sebebiyle I. Murad'a tebriknâme ile birlikte iki at götüren Aydoğdu Ağa'nın da Hamidoğlu sa-

Hamidoğulları dönemine ait Yivli Minare Camii (minaresi Selçuklu dönemine aittir) - Antalya

rayındaki görevli emîrlerden olduğu kesindir. Şikârî eserinde, Karamanoğlu Alâeddin Bey'in bir gün kapıcı kılığında girecek adamları ile birlikte Felekâbâd'a gittiğini ve İlyas Bey'in sarayının yakınına kadar sokulduğunu kaydeder. Onları gören saray kapıcılarının (derbânân) durumu İlyas Bey'e haber verdiğini bildiren Şikârî, Hamidoğlu beylerinin de diğer Anadolu beyleri gibi idarî bir saraya ve saray kadrosuna sahip olduklarını nakleder.

I. Murad'ın Hamidoğlu Hüseyin Bey'den satın aldığı Seydişehir, Beyşehir, Akşehir, Yalvaç ve Karaağaç gibi yerlere kendi askerlerini yerleştirirken Hamidoğulları beylerinin daha önce vermiş olduğu berat veya nişanları kendi tuğrası veya nişanı ile yenilediği bilinmektedir. Bu durum Hamid beylerinin kendilerine ait berat, menşur, hüküm ve fermanları olduğunu, bunların baş taraflarına kendi tuğralarını çekmekle görevli bir nişancılarının bulunduğunu göstermektedir. Hamid Bey'in 702'de (1302-1303) Koyungözü Baba Zâviyesi'ne vakfedilen arazinin satışıyla ilgili olarak hükümet merkezi Uluborlu'da düzenlenen vakfiyenin sahih ve şer'î olduğu, Uluborlu kadısı Seyyid Muhammed Umur ve yardımcısı Seyyid Osman, Seyyid Mustafa ile Seyyid Ebûbekir efendilerin mühürleriyle tasdik edilmiştir. Ayrıca İbn Battûta, Anadolu seyahati sırasında uğradığı Isparta'da şehrin kadısının evinde misafir olduğunu belirtmektedir.

Feleküddin Dündar Bey devrinde, 15.000 atlı ve bir o kadar da piyade asker gücüne sahip olan beylik en parlak dönemini yaşamıştır. Dündar Bey, barış zamanında ordusuna çeşitli savaş taktikleri uygulayıp askerî manevralar ve resmigeçitler düzenleyerek kuvvetlerinin daima savaşa hazır halde olmasını sağladı. Hüseyin Bey'in Kosova Savaşı için Osmanlı ordusuna takviye olarak gönderdiği 2000 kişilik okçu kuvvetinin savaşta gösterdiği

büyük yararlılık da beyliğin askerî gücünü gösterir. Hamîdoğulları beyleri araziye Selçuklular ve Osmanlılar'da olduğu gibi tımar, mülk ve vakıf olarak ümerâya, askerlere ve zâviyelere tahsis etmişlerdir. Fâtih Sultan Mehmed dönemine ait Hamîd sancağıyla ilgili tahrir defterlerinde, timara çevrilmiş olan çok sayıda çiftliğin Hamîd beyleri döneminde mülk, vakıf veya mâlikâne şeklinde tasarruf edildiği görülmektedir.

Bilhassa Dünder Bey zamanında Hamîd Beyliği en geniş sınırlarına ulaşmış olup Antalya kolu (Tekeoğulları) hariç dokuz şehir ve on beş kalenin bulunduğu idarî bir yapıya sahipti. Anadolu'nun diğer şehir ve kasabalarında olduğu gibi Hamîd Beyliği'ne ait şehir ve kasabalar da her mahalleye adını veren ahî zâviyelerinden başka köylere kadar yayılmış olan derviş ve şeyhlerin birtakım zâviyeler ve tekkeler kurdukları görülmektedir. İbn Battûta ırmaklarla çevrili, bağ ve bahçeleri bol olan Burdur'u ziyaret ettiğinde ahîlerin kendisine bir bağ evinde ziyafet verdiklerini belirtir; daha sonra gittiği zengin çarşıları, ırmakları, bağ ve bostanları bulunan Isparta ve Eğridir'de de ahîlerin bulunduğunu nakleder. Eğridir'in çok kalabalık, bakımlı çarşıları olan, bağ, bahçe ve bostanlarla çevrili bulunduğunu anlatan İbn Battûta, şehrin yanı başında tatlı suyu olan bir gölde gemilerle, daha sonra da karadan gidilerek iki günde Akşehir, Beyşehir ve diğer köy ve kasabalara ulaşmanın mümkün olduğunu kaydeder. İbn Battûta Gölhisar'da da bir ahî zâviyesinde misafir edildiğini söyler.

Tahrir defterlerinde Hamîd Beyliği'nin önemli yerleşim merkezlerinden Burdur, Uluborlu, Gönen ve Barla'da sabunhanelerini, yine Uluborlu, Keçiborlu ve Burdur'da tahinhanelerin (yağ değirmeni), Eğridir, Yalvaç, Gönen ve Isparta'da gelişmiş boyahanelerin bulunduğu kaydedilmektedir. Ayrıca Isparta, Burdur, Eğridir, Uluborlu, Gönen ve Ağlasun'da "boğası" adı verilen ince pamuklu dokuma imalâtı yapılmaktaydı. Hamîd Beyliği topraklarında buğday ve yulaf tarımı yapıldığı, koyun ve keçi beslendiği, yine bu yörede dokunan Türkmen halılarının çok meşhur olduğu belirtilmektedir. Isparta ve çevresindeki arazide bulunan ağaçlardan elde edilen Adragan (kitre) zamkı Antalya yolu ile Mısır ve Avrupa piyasalarına ihraç edilmekteydi. Bu zamk gök mavisi boyanın yapımında, yaldızlama işlerinde, ayrıca ilâç ve serinletici bir sıvı olarak da kullanılmaktaydı.

Hamîd sancağıyla ilgili tapu tahrir defterlerinde, beyliğin sınırları içerisinde kalan veya Hamîd beyleri tarafından kurulmuş olan yerleşim merkezlerinin hemen hepsinde birer cami veya mescidin varlığına işaret edilmektedir. Hamîd Bey'in Uluborlu'da yaptırdığı mescidin günümüzde sadece minaresi ayakta kalmıştır. Bu mescidin az ötesinde Dünder Bey tarafından inşa edilen Muhyiddin Çeşmesi de harabe halinde olup sadece kitâbesi kalmıştır. Feleküddin Dünder Bey'in 1300 yılında Burdur'da yaptırdığı ulucami ile Bedreddin Hızır Bey'in Isparta'nın Keçeci (Hızır Bey) mahallesinde yaptırdığı Hızır Bey Camii halen ibadete açıktır. Aynı mahallede Hızır Bey tarafından inşa edilen hamam ise tamamen yıkılmış, medresenin de harabesi kalmıştır. Hızır Bey'in 1327-1328'de Eğridir'de yaptırdığı, Dünder Bey Medresesi'ne bir kemerli duvarla bağlantısı olan, vakıf kayıtlarında Büyük Cami ve Câmi-i Eğridir adlarıyla geçen Hızır Bey Camii de günümüze ulaşmıştır.

Başta beyliğin kurucusu Hamîd Bey olmak üzere bütün Hamîd beyleri âlimleri ve tarikat erbabını korumuş, onlara vakıflar bağlamıştır. Hamîd Bey, Hoyran gölü kenarındaki Genceli köyünde geniş bir araziye Koyungözü Baba'ya vererek zâviyesini kurmasını sağlamıştır. Hamîd Bey'in oğlu İlyas Bey de babası gibi davranmış, Keçiborlu'da geniş bir araziye ve birçok emlâki Şeyh Şiken'e vakfederek onun faaliyetine ortam hazırlamıştır. Selçuklu mimarisinin ince zevkini yansıtan ve Taş-

medrese olarak da anılan Dünder Bey Medresesi, üst katında on bir odası bulunan iki katlı bir ilim merkezi olmuştur. İbn Battûta, bu medresede gördüğü müderris ve fakih Muslihuddin Mustafa b. Muhammed'in Mısır ve Şam'da tahsil gören, hoşsohbet, âlim ve ârif, Arapça'yı çok düzgün konuşan bir zat olduğunu kaydeder. Muslihuddin, Hamîdoğlu Bedreddin Hızır Bey adına Mülk sûresi, Yâsin sûresi ve İhlâs sûresi tefsirlerini Türkçe olarak kaleme almıştır (Coşan, sy. 13 [1981], s. 101-112).

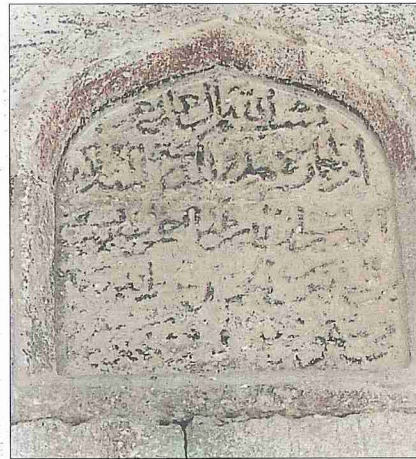
Burdur'da hüküm sürmüş olan Muzafferüddin Mustafa Bey, günümüzde Burdur Müzesi'nin bulunduğu yerde kendi adıyla anılan Muzafferiyiye Medresesi'ni inşa ettirmişse de (745/1344-45) bu medreseden zamanımıza sadece kitâbesi ulaşmıştır. Feleküddin Dünder Bey'in, idaresini kardeşi Yunus Bey'e verdiği Antalya'nın Korkuteli kazasında da Yunus Bey'in büyük oğlu Sinâneddin Hızır Bey 1319'da Sinâneddin Medresesi'ni yaptırmıştır. Ancak günümüzde Alâeddin mahallesi olarak bilinen bu yerdeki medresenin dört duvarı ile bazı sütun ve kemerleri ayakta kalabilmiş, diğer kısımları harabeye dönmüştür.

Necmeddîn-i Dâye'nin Farsça *Mirşâ-dü'l-İbâd* adlı eseri 752 (1351) yılında, Yunus Bey'in oğullarından olup Korkuteli'de hüküm süren Giyâseddin Abdürrahim Bey adına istinsah edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 30, s. 33, 209-212, 295-302, 547-549, 589-598; İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâ'iyye*, s. 436-440, 446-450; Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-ahbâr*, s. 168-170, 206-208, 236-239, 311-312; *Géographie d'Aboulféda*, II/2, s. 133; Böcüzâde Süleyman Sâmî, *Isparta Târîhi*, Isparta Hail Hamîd Paşa Ktp., nr. 5782, I, 19, 54, 130, 213-214, 312, 316-317, 326; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik* (Teschner), s. 19-20, 31-39; Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, II, 323; İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, 314-317; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, V, 341, 345-346, 354; VIII, 16, 18-19; *Târîh-i Âl-i Selçuk* (nşr. ve trc. Feridun Nafiz Uzluk), Ankara 1952, Metin, s. 83-88, 94, trc., s. 60-63, 67-68; Âşıkpaşazâde, *Târîh*, s. 56-57, 59-60, 71-72; Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, s. 23; Neşrî, *Cihânnümâ* (Unat), I, 202, 204, 209-211, 240-241, 294-299, 314-315; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osmân* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 91-93, 97-98, 104, 119-121; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 99-104, 113; Hoca Sâdeddin, *Tacû't-tevârih*, I, 95, 97, 102-103, 128-129; Müneccebaşı, *Câmi'ü'd-düvel*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3170, I, vr. 361^a, 362^a; nr. 3171, II, vr. 132^a, 278^a-279^a, 280^a; Enverî, *Düsturnâme*, s. 26, 31, 33; Şikârî Ahmed, *Karaman Târîhi*, s. 106-107, 110, 126, 129-130, 144-147, 157; *Düvel-i İslâmiyye*, s. 287-290; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitabeler II*, İstanbul 1929, s. 59, 166, 171, 183, 221-223, 229-233,

Hamîdoğulları dönemine ait olan Emir Sinâneddin Medresesi'nin kitâbesi – Korkuteli / Antalya

241-245, 247-252; a.mlf., *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s. 37, 47, 53, 54; a.mlf., *Anadolu Beylikleri*, s. 62-64, 65, 68, 249, 253; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, I, 48-51, 54, 114, 250, 255, 265, 275; a.mlf., *Medhal*, s. 35, 37, 83-84, 99, 104-105, 114-115, 144, 149, 167; a.mlf., "Emîr Çoban Soldoz ve Demirtaş", *TTK Belleten*, XXXI/124 (1967), s. 603, 628, 637; a.mlf., "Hamid-Oğulları", *İA*, V/1, s. 190-191; S. Fikri Ertem, *Antalya Tarihi*, İstanbul 1940, s. 82-84, 92-96; Konyalı, *Akşehir*, s. 63-66, 93, 367-368; M. C. Şehâbeddin Tekindağ, *Karaman Beyliği: 13-15. nci Asırda Cenubi Anadolu Tarihi'ne Ait Tetkik* (doktora tezi, 1947), İÜ Ed.Fak., s. 55-60, 68-69; a.mlf., "Karamanlılar'ın Gorigos Seferi", *TD*, VI/19 (1954), s. 167-174; G. Hill, *A History of Cyprus*, Cambridge 1948, II, 321-322, 339-343, 348-349; Spuler, *İran Moğolları*, s. 110, 128, 387, 568-569; X. de Planhol, *De la plaine pamphylienne aux lacs pisidiens*, Paris 1958, s. 88-92, 100, 174; a.mlf., "Hamid, or Hamid Oghullari", *EF* (İng.), III, 132-133; Atsız, *Osmanlı Tarihine Ait Takvimler*, İstanbul 1961, s. 24-25, 100-101; B. Flemming, *Landschaftsgeschichte von Pamphylien, Pisidien Und Lyki en im Spätmittelalter*, Wiesbaden 1964, s. 61, 69, 73-78, 81-83, 85-88, 98, 104; a.mlf., "Türkler-Anadolu Beylikleri", *İA*, XII/2, s. 284; Aziz Suryal Atiya, *The Crusade in the Later Middle Ages*, New York 1965, s. 326-327; Sait Demirdal, *Bütününle Uluborlu*, İstanbul 1968, s. 46, 53-54, 91; Süleyman Sükûti Yiğitbaşı, *Eğirdir-Felekâbâd Tarihi*, İstanbul 1972, s. 34-35, 49-52, 64-66, 72-75, 134; Osman Turan, *Seçukullar Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, s. 379-381, 639; a.mlf., "Orta Çağlarda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri", *TTK Belleten*, XXVIII/110 (1964), s. 222-224; Zeki Arkan, *XV-XVI. Yüzyıllarda Hamid Sancağı*, İzmir 1988, s. 51, 53, 60, 62, 115, 122, 133, 138; a.mlf., "Hamid Sancağı'ndaki İmar Düzenine İlişkin Araştırmalar", *TED*, sy. 12 (1981), s. 109-110, 123-124; Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1991, s. 170, 173, 298; Sait Kofçoğlu, *XIII-XV. Yüzyıllarda Güney-Batı Anadolu Tarihi: Hamid Oğulları Beyliği* (doktora tezi, 1993), MÜ Fen-Ed.Fak.; Muhammed Ârif, "Anadolu Tarihinden: Hamid Oğulları", *TOEM*, III/15 (1328), s. 940-947; Halil Edhem [Eldem], "Anadolu'da İslâmî Kitâbeler", a.e., V/27 (1330), s. 145, 153; Ali, "Teke Emareti", *TTEM*, XIV/2 (79), Mart 1340, s. 79; Tahir Erdem, "Eğirdir'de Dündar Bey Medresesi", *Ün*, sy. 7, Isparta 1934, s. 108; Neşet Köseoğlu, "Uluborlu Kitabeleri", a.e., sy. 13 (1935), s. 176-177; a.mlf., "Eğirdir Kitabeleri ve Mezar Taşları", a.e., sy. 34 (1937), s. 476-477; Fehmi Aksu, "Ispartanın Ekonomik Hayatıyla İlgili Tarihî Vesikalar", a.e., sy. 39 (1937), s. 552-556; sy. 40 (1937), s. 566-570; a.mlf., "Şeyh Şikem Vakfıyesi", a.e., sy. 114-115 (1943), s. 1585-1586; M. Mesud Koman, "Hamid Bey'in Adı Geçen Mühim Bir Vakfiye", a.e., sy. 97-98 (1942), s. 1340-1341; Hikmet Turhan Dağhoğlu, "Eğirdir'de Mimarî Eserler ve Türbeler", a.e., sy. 99-102 (1942), s. 1383-1385; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Seçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1970, s. 62-63, 81, 88, 92; M. Esat Coşan, "XV. Asır Türk Yazarlarından Muslihu'd-din, Hamid-Oğulları ve Hızır Bey", *VD*, sy. 13 (1981), s. 101-111.

SAİT KOFOĞLU

HAMİDÜDDİN AKSARÂYÎ

(bk. SOMUNCU BABA).

HAMİDÜDDİN EFENDİ, Efdalzâde

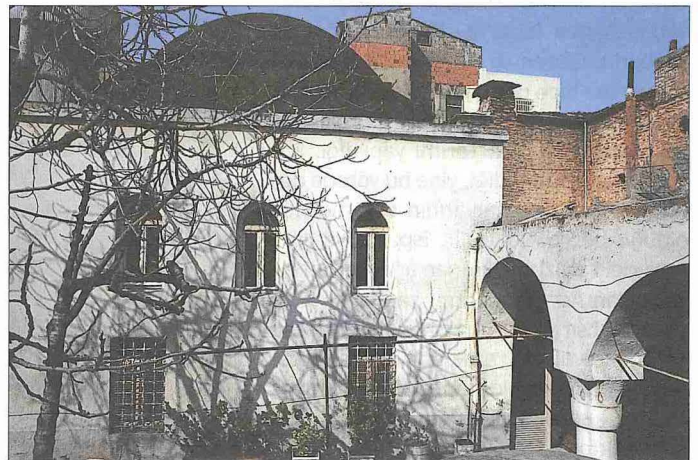
(ö. 908/1503)

Osmanlı şeyhülislâmı.

II. Murad devri âlimlerinden Efdalüddin el-Hüseynî'nin oğludur. İlk eğitimini babasından aldı; daha sonra medreseye devam etti ve Molla Yegân'dan mülâzım oldu. Müderrislik hayatına Bursa'da Kaplıca Medresesi'nde başladı. Fâtihten Sultan Mehmed'in hükümdarlığının ilk yıllarında azledildikten sonra devletin yeni pâyihtahtı olan İstanbul'a geldi. Rivayete göre, İstanbul'da iken Eskisaray'ın önünden geçtiği sırada II. Mehmed'in birkaç balta ile geldiğini görmüş ve onu selâmlamış, padişah da kendisini tanıyarak divana çağırılmış, ertesi gün 50 akçe yevmiye ile Bursa Murâdiye Medresesi müderrisliğine tayin etmiştir. Yine aynı rivayette, Fâtihten Sultan Mehmed'in tavsiyesiyle kendini yoğun bir çalışmaya veren Hamidüddin Efendi'nin bu sebeple rahatsızlandığı, sakallarının döküldüğü, hatta bazı rakiplerince bunadığı yolunda dedikoduların çıkarıldığı belirtilir (Hoca Sâdeddin, II, 496). 23 Şevval 877'de (23 Mart 1473) sultanın berati ile Sahn-ı Semân medreselerinden birine müderris oldu. Bu arada Merginânî'nin *el-Hidâye* adlı eserine *el-İnâye* adıyla şerh yazan Şeyh Ekmeleddin'in görüşlerini tenkit etti ve ilim çevrelerinde şöhreti giderek yayıldı. Biyografisinden bahseden kaynaklara göre, Sahn müderrisi iken ve Fâtihten Sultan Mehmed'in seferde bulunduğu bir sırada İstanbul'da veba salgını çıkınca ailesiyle bir-

likte civardaki bir köye çekilen Efdalzâde, bütün zorluklara rağmen haftada dört gün İstanbul'a gelerek derslerini veriyi sürdürmüş, bu davranışı seferden dönen padişah tarafından takdirle karşılanmış ve kendisine hediyeler verildiği gibi İstanbul kadılığına getirilmek suretiyle taltif edilmiştir. Bir vakıfnâme kaydına dayanan Mecdî onun ayrıca bir süre Edirne kadılığında bulunduğunu yazar (*Şekâik Tercümesi*, s. 193; krş. *Sicill-i Osmânî*, II, 256). Nitekim Edirne'de Sinan Bey b. Abdullah'ın (Defthin Ağa) mescidine ait vakfiyeyi Rebülevvel 883 (Haziran 1478) tarihinde Edirne kadısı olarak tasdik ettiği belirlenmiştir (Gökbilgin, s. 339). Dolayısıyla Edirne kadılığı görevinin Sahn müderrisliğinden sonra olduğu söylenebilir. Muhtemelen Edirne'den ikinci defa Sahn müderrisi olarak İstanbul'a dönmüş ve ardından İstanbul kadısı olmuştur. II. Bayezid zamanında şöhreti daha da artan Efdalzâde 901 Recebinde (Mart 1496) şeyhülislâmlığa getirildi ve yedi yıl kadar bu makamda kaldı. 908 Şabanında (Şubat 1503) vefat ederek Eyüp Camii haziresine defnedildi.

Kaynaklarda alçak gönüllü, yumuşak huylu, olgun bir âlim olarak tanıtan Hamidüddin Efendi Fatih semtinde, Malta Çarşısı'nın başında Şekerciler Hanı'nın yanında bir medrese ile Edirnekapı'da Üçbaş Mescidi ve Keskin Dede Zâviyesi civarında aynı adla anılan bir mescid ve bir sebil inşa ettirmiştir (bk. EFDALZÂDE SEBİLİ). Vakfiyesine göre medresesine kırk iki cilt kitap, nakit 200.000 akçe ile sene-lik geliri 20.000 akçe olan bitişiğindeki altı dükkânı, Galata'daki üç dükkân, dört mahzen, dokuz fevkanî odayı, yine aynı yerdeki iki dükkânı, tahtanı ve fevkanî üç odayı vakfetmiştir. Günümüzde medresesinin önünde dükkânlar bulunan Ef-

Hamidüddin Efendi'nin yaptırdığı Efdalzâde Medresesi - Fatih / İstanbul